

ӘОЖ 82.09

ГТАХР 17.07.41

<https://doi.org/10.48371/PHILS.2026.3.82.036>

**ОРХАН ПАМУК ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ОҚЫРМАНЫ:
«МЕНІҢ АТЫМ ҚЫРМЫЗЫ» РОМАНЫНЫҢ РЕЦЕПЦИЯСЫ**

*** Жұмабекқызы А.¹, Дәлелбекқызы А.², Әділбекова Ж.Б.³**

***^{1,3}Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана, Қазақстан**

²Қазақ ұлттық спорт университеті, Астана, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада Орхан Памуктың «Менің атым Қырмызы» романының тәуелсіздік кезеңіндегі қазақ тілді оқырман кеңістігіндегі қабылдануы рецепция теориясы аясында қарастырылады. Зерттеудің өзектілігі Қазақстанда әлем әдебиетін аударма арқылы оқу тәжірибесінің кеңеюімен, түрік әдебиетіне қызығушылықтың күшеюімен және әлеуметтік желілерде оқырман қауымдастықтарының белсенді пікір алмасу алаңына айналуымен негізделеді. Романның көпдауысты күрделі нарративі, Осман дәуірінің мәдени-тарихи кодтары, миниатюра эстетикасы және Шығыс–Батыс дүниетанымдық қақтығыстары оқырман үшін мәтін мағынасының әрқалай ұғынылуы ықпал ететін фактор ретінде алынады. Зерттеудің мақсаты – қазақ тілді оқырман романды қалай қабылдайтынын, қандай эмоциялық-эстетикалық реакциялар басым болатынын, түсіну мен бағалаудың қандай факторларға тәуелді екенін анықтау. Зерттеудің негізгі идеясы – көркем мәтін мағынасы оқырманның күту көкжиегіне, мәдени тәжірибесіне және оқу стратегиясына сәйкес қалыптасады деген ұстанымды нақты оқырман пікірлері арқылы тексеру. Негізгі бағыт ретінде роман қабылдауының екіұдай сипат алуы, қабылдауға күрделі мәтін феноменін және аударма факторының рецепцияға ықпалын айқындау алынады. Материалдық база ретінде әлеуметтік желілер мен пікір алаңдарында жарияланған қазақ тіліндегі оқырман пікірлері іріктелді. Зерттеуде контент-талдау, тақырыптық талдау және семантикалық талдау әдістері қолданылып, оқырман бағалаулары мен дәлелдеу уәждері мағыналық топтарға жіктелді. Талдау романды қабылдаудың екіұдай сипат алуын айқын көрсетті. Романның қазақ тілді ортадағы рецепциясы біркелкі емес, бірақ дәл осы көптүрлілік тәуелсіздік кезеңіндегі қазақ оқырманының әлемдік әдебиетпен қатынасының күрделенгенін және оқырмандық талғамның саралануын аңғартады. Жұмыс қазақ тілді оқырман пікірлерін ғылыми талдауға тарта отырып, қазақ-түрік әдеби байланысын тек мәтінаралық немесе аударматану деңгейінде ғана емес, оқырмандық тәжірибе және әлеуметтік коммуникация кеңістігінде пайымдауға мүмкіндік береді. Ғылыми тұрғыдан зерттеу Қазақстандағы оқырман рецепциясын зерттеу бағытын нақты

эмпирикалық дерекпен толықтырады және әлеуметтік желідегі пікірлердің әдебиеттанулық талдаудағы әлеуетін көрсетеді. Практикалық тұрғыдан нәтижелер аударма сапасын бағалау, кәсіби әдеби сын дискурсын дамыту, сондай-ақ әлем әдебиетін оқыту мен оқырман қауымдастықтарымен жұмыс істеу стратегияларын жетілдіру үшін қолдануға болады; болашақ зерттеулерде аударма сапасы мен кәсіби сынның рецепцияға ықпалын кешенді түрде қарастыру қажеттігі ұсынылады.

Тірек сөздер: роман рецепциясы, оқырман интерпретациясы, қазақ тілді пікірлер, тәуелсіздік кезеңі, түрік прозасы, аударма сапасы, нарративтік көпдауыстылық, әлеуметтік желідегі оқылым дискурсы

Кіріспе

Тәуелсіздік кезеңінде әлем әдебиеті мұраларын қазақ тіліне аудару мәселесі ұлттық рухани кеңістіктің маңызды бағытына арналды. Зерттеушілер әлем әдебиетін ана тілінде игеру қоғамдық санаға, дүниетанымға және мәдени тұтастыққа әсер ететін фактор екенін атап көрсетіп, көркем аударманы әдеби байланыстарды нығайтатын негізгі тетік ретінде бағалайды [1, 405 б.]. Осы үдеріс аясында әлемдік әдеби кеңістікте танылған шығармалардың қазақ оқырманы тарапынан қабылдануы тек эстетикалық мәселе емес, сонымен қатар аударма арқылы жүзеге асатын мәдени диалогтың нәтижесі ретінде қарастырылуы тиіс. Бұл тұрғыдан алғанда, Орхан Памуктың «Менің атым Қырмызы» романының қазақ оқырманы кеңістігіндегі рецепциясы әдеби байланыс пен аударма ықпалының нақты көрінісі болып табылады.

Орхан Памук қазіргі әлем әдебиетінде Шығыс пен Батыс мәдениеттерінің тоғысын, тарихи жады мен қазіргі сананың қақтығысын, қала өркениетінің рухани тәжірибесін көркем мәтінге айналдырған каламгер ретінде танылды. Оның прозасы ұлттық мәдени кодтарды жаһандық көркемдік тілмен ұштастырып, оқырманды дайын қорытындыға емес, мағынаны бірге құрастыруға шақырады. Сондықтан О. Памук шығармалары тек сюжеттік тартымдылығымен ғана емес, күрделі баяндау стратегиясымен, символдық қабаттардың көптігімен және мәдениаралық диалогты көркем модельдеу тәсілімен де ерекшеленеді.

Осы сипаттардың айқын көрінетін үлгілерінің бірі – «Менің атым Қырмызы» романы. Шығарма Осман дәуіріндегі миниатюра өнері, шеберлік этикасы, дәстүр мен жаңару тартысы аясында өрбиді. Романның поэтикасы көпдауыстылыққа құрылған: оқиға әртүрлі баяндаушы «дауыстар» арқылы беріледі, сол арқылы бір ғана шындық емес, бірнеше интерпретация қатар өмір сүреді. Мұндай құрылым оқырманнан ерекше зейін мен мәдени контекстке сезімталдықты талап етеді; дәл осы талап романның қабылдануын біркелкі емес, әртүрлі оқу стратегиясына тәуелді құбылысқа айналдырады.

Тәуелсіздік кезеңінде Қазақстандағы оқырман кеңістігі әлем әдебиетімен, соның ішінде түрік әдебиетімен байланысын күшейтті.

Аударма арналарының кеңеюі, халықаралық әдеби брендтердің танымал болуы, әлеуметтік желідегі кітап қауымдастықтарының қалыптасуы түрік романдарын оқудың жаңа тәжірибесін туындатты. Осы ортада Памук мәтіндерінің қабылдануы тек кәсіби сынмен шектелмей, оқырман пікірлері мен цифрлық талқылаулар арқылы да белсенді түрде көріне бастады. Бұл жағдай қазақ оқырманы мен түрік әдебиеті арасындағы байланысты «жазушы–мәтін» деңгейінде ғана емес, «мәтін – оқырман –интерпретация» деңгейінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Мақаланың мақсаты – қазақ тілді оқырмандардың «Менің атым Қырмызы» романына қатысты қабылдауын сипаттап, олардың пікірлеріндегі эмоциялық және эстетикалық реакцияларды рецепция тұрғысынан талдау. Зерттеу сұрағы мынаған саяды: қазақ оқырманы романды қандай қырынан оқиды, нені күрделі деп қабылдайды және нені ерекше көркемдік жаңалық ретінде бағалайды? Мақалада әлеуметтік желі мен пікір алаңдарында жазылған рецензиялар мен комментарийлер оқырман қабылдауының дереккөздері ретінде қарастырылып, романды түсіну мен бағалаудың негізгі типтері айқындалады.

Рецепцияны әдебиеттанулық тұрғыдан пайымдаудың өзегі – мәтін мағынасы тек авторлық ниетпен ғана анықталмай, оқырман тәжірибесі арқылы іске қосылады деген ұстаным. Ганс Роберт Яусс ұсынған рецептивтік эстетикада оқырманның «күту көкжиегі» ұғымы маңызды орын алады: әр дәуірдің, әр мәдени ортаның оқырманы мәтінге белгілі бір тәжірибемен, эстетикалық өлшеммен, құндылықтық дайындықпен келеді. Сондықтан бір шығарма әр ортада әрқалай қабылдануы табиғи құбылыс. Бұл қағида Памук романының қазақ оқырманы арасында әркелкі қабылдануын түсіндіруге мүмкіндік береді: бір аудитория тарихи-мәдени қабатты қызығушылықпен ашса, екінші аудитория дәл сол қабатты күрделілік ретінде қабылдауы ықтимал.

Вольфганг Изер рецепцияны одан әрі нақтылап, мәтіндегі «бос орындар» мен «анықталмаған тұстар» оқырманды белсенді интерпретацияға мәжбүрлейтінін көрсетеді. Яғни оқырман пассивті қабылдаушы емес, мәтін ұсынған ишаралар мен құрылымдық ойындарды толықтыратын, мағынаны құрастыратын субъект. Мұндай көзқарас «Менің атым Қырмызы» секілді көпдауысты, қабаттасқан мәдени кодтарға құрылған романдарда айрықша мәнге ие: баяндаушылардың ауысуы, өнер туралы дискурс, дәстүр мен жаңару тартысы оқырманнан оқу еңбегін талап етеді, ал сол еңбек деңгейі қабылдаудың сипатын айқындайды.

Оқырманның рөлі туралы пікірталаста негізгі мәселе – оқырман мәтінге толық еркін мағына бере ме, әлде мәтіннің құрылымы интерпретацияның шегін белгілей ме деген сұрақ. Рецепция теориялары бұл екеуін қарама-қарсы қоюдан гөрі, мәтін ұсынатын мүмкіндіктер мен оқырман әкелетін тәжірибенің байланысын маңызды санайды. Демек, оқырман белсенді интерпретатор болғанымен, оның түсіндіруі мәтіннің поэтикалық ұйымдасуымен, мәдени-тарихи ишараларымен, нарративтік стратегиясымен бағытталады. Осы ұстаным мақалада әлеуметтік желідегі

пікірлерді жай эмоциялық реакция ретінде емес, оқырманның мәтінмен жүргізген интерпретациялық жұмысының ізі ретінде қарастыруға негіз болады.

Қазақ әдеби сынында рецепция мәселесі көбіне оқырмантану, әдеби коммуникация, аударма арқылы қабылдау, көркем мәтіннің қоғамдық өмірі сияқты бағыттармен сабақтас қарастырылып келеді. Соңғы жылдары цифрлық ортадағы оқырман пікірлері де әдеби талдауға дерек ретінде тартылып, оқырман реакциясы мен оқу тәжірибесінің жаңа формаларын сипаттауға мүмкіндік беріп отыр. Осы мақалада аталған теориялық ұстанымдар «Менің атым Қырмызы» романы туралы қазақ тілді пікірлерді жүйелеудің, қабылдаудың екіұдай сипат алуы себептерін түсіндірудің және оқырман интерпретациясының негізгі типтерін айқындаудың методологиялық тірегі ретінде қолданылады.

Материалдар мен әдістердің сипаттамасы

Зерттеу корпусы Орхан Памуктың «*Менің атым Қырмызы*» романы туралы төрт Instagram жарияланымы мен екі YouTube бейнесінің пікір алаңдарынан жиналды. Instagram бөлігіне Гүлнұр Ақан, Аида Айқынбаева, Айжан Күлмұханбетова және «*Рухани кітаптар*» дүкені парақшаларындағы 45 дерек жолы кірді. YouTube бөлігі «*Абай TV*» және «*Бір ел – бір кітап*» арналарындағы 13 дерек жолынан тұрады. Осылайша бастапқы корпус 58 мәтіндік жазбаны қамтыды.

Материал мақсатты іріктеу қағидасымен өңделді. Талдауға романның мазмұны, баяндау тәсілі, түсіну қиындығы, аударма, автор беделі, оқу ниеті немесе әдеби талқылау туралы мағыналық ақпарат беретін жазбалар ғана енгізілді. Тек смайликтен, жалпы қолдау сөзінен, бейне авторын мақтаудан немесе романға қатыссыз сөзден тұратын 17 жазба алынып тасталды. Қорытынды корпусқа Instagram-нан 35, YouTube-тан 6, барлығы 41 мазмұндық бірлік енді.

Талдау бірлігі ретінде кестенің бір жолы – бір пікір немесе өзара байланысты пікірлер тізбегі алынды. Контент-талдау мәтіндегі қайталанатын бағалау белгілерін жүйелеуге, ал рефлексивті тақырыптық талдау ортақ мағыналық үлгілерді түсіндіруге мүмкіндік берді. Авторлар орфографиясы мен пунктуациясында берілген тікелей дәйексөздер бастапқы жазылымын сақтады; олар мәтінде I-01–I-45 және Y-01–Y-13 кодтарымен белгіленді.

Алдымен әр бірлікке бастапқы бағалау бағыты берілді: он, теріс/қиын, аралас-өзгермелі және контекстік/оқу ниеті. Бір жазбаға бір ғана бастапқы баға беріліп, сандық жиілік осы санаттар бойынша есептелді. Кейін мәтіндік тақырыптар бөлек кодталды: оқу күрделілігі, көпдауысты баяндау, мәдени-тарихи код, аударма мен тіл, эстетикалық әсер, автор беделі және қауымдық интерпретация. Бір бірлікке бірнеше тақырыптық код берілуі мүмкін.

Талдаудың дәйектілігі төрт тәсілмен қамтамасыз етілді: дереккөздердің нақты сілтемелері сақталды; қос платформа материалдары қатар қарастырылды; негізгі тұжырымдар тікелей дәйексөздермен негізделді; алдын ала қабылданған екіұдай жіктеуге сыймайтын аралас бағалар мен

контекстік пікірлер да есепке алынды. Жеке деректерді қорғау үшін пікір иелерінің аттары мен лақап аттары мақалада көрсетілмеді; ал ашық жарияланым иелері дереккөз ретінде әдебиет тізімінде берілді.

Зерттеу сапалық-барлау сипатында болғандықтан, 41 бірліктің жиілігі корпусты сипаттау үшін ғана қолданылды. Бұл көрсеткіштер бүкіл қазақ оқырманының пікірін білдірмейді. Нәтижелер тек зерттелген алты талқылау алаңындағы рецепциялық үлгілерді көрсетеді. Осы шектеу қорытындыны артық жалпылаудан сақтайды.

Нәтижелер

Корпустағы 41 мазмұндық бірліктің бастапқы бағалау бағыты төрт топқа бөлінді. Оң қабылдау 18 бірлікте (43,9%), теріс немесе қиын қабылдау 9 бірлікте (22,0%), аралас-өзгермелі баға 3 бірлікте (7,3%), ал контекстік пікір мен оқу ниеті 11 бірлікте (26,8%) белгіленді. Демек, оң баға көп кездескенімен, қалған 56,1%-ы теріс/қиын, аралас-өзгермелі және контекстік пікірлерден құралды. Бұл нәтиже романның қабылдануын жай ғана екі кереғар топқа бөлуге болмайтынын көрсетеді.

Қиын қабылдау оқудың әр кезеңінде көрінеді. I-07 бірлігінде оқырман: *«Басын оқыдым. Менің атым дей береді. Мен үшін ауыр кітап болды. Талай 600-700 беттік кітап оқып, жүрмей қойған осы кітап болды»* дейді. I-11-де: *«Өте қиын кітап, түсіне алмадым көп оқу керек»*, ал I-19-да *«Түсіне алмағам осы кітапты»* деген баға берілген. YouTube материалы бұл тенденцияны нақтылайды: *«Түсінбей жатырмын. Мағынасын... 50 ші бетте жатырмын»* (Y-06) және *«Мен осы кітапты оқыдым дым түсінбедім»* (Y-12). Осы мысалдар қиындықтың көлемнен емес, баяндау тәсілі мен мағынаны тұтастыру қажеттігінен туындайтынын аңғартады.

Оң қабылдау қысқа эмоциялық бағаларда да, оқу стратегиясының өзгеруінде де көрінді. *«Оқыдым, керемет кітап»* (I-20), *«Керемет оқиға»* (I-23), *«Өте күшті оқиға екен»* (I-28), *«Өзіме ұнады қатты»* (I-29), *«Күшті кітап екен»* (I-31) және *«Керемет кітап»* (I-38) секілді бірліктер сюжет пен жалпы әсерді жоғары бағалайды. Аралас-өзгермелі баға бұдан күрделірек. I-08-де: *«Басында түсіну қиын болды, қайта-қайта оқып түсініп кеттім, өте ерекше жазу стилі Орхан Памуктің»* делінсе, I-36-да *«Бастап оқып орта жолдан сатқындық жасаған кітабым еді, қайта қолыма алуға себеп болдыңыз»* деген ой айтылған. Бұл мысалдар қабылдаудың уақыт өте қайта құрылатынын дәлелдейді.

Аудармамен мәдени контекстке қатысты пікірлер қабылдау себептерінің арасын ажырату оңай емес екенін көрсетті. Y-13 талқылауында бір оқырман: *«Білмеймін, аудармасы нашар болжам ма? Әлде менің өмірлік тәжірибем, білімім жетпеді ме?»* деп, қиындықты аударма мен өз дайындығының арасынан іздейді. Оған жауап берген екінші оқырман: *«Аударма менің де көңілімнен шықпады. Бірақ амалсыздан оқуды жалғастырып жатырмын. Кейде тіпті кітапты тастап жібергім келеді...»* дейді. Мәдени контекст та оқуға ықпал етеді: I-35-те қызыл түстің түрік мәдениетіндегі маңызы

туралы болжам айтылса, Y-03-те Османлы тарихын түсіндіруге қатысты пікірталас бар. Бұл деректер романды түсінудің тек тілге емес, оқырманның мәдени көкжиегіне де тәуелді екенін аңғартады.

Қауымдық интерпретацияның ең толық мысалы Y-08 тізбегінде көрінеді. Бір оқырман бейнеталдаудағы кейіпкерлер туралы мәліметтерді нақтылап, Көбелек, Ләйлек және Зәйтүн аттарын Жезде емес, Осман ұстаз қойғанын, Хасан Шекурениң бұрынғы күйеуі емес, күйеуінің інісі екенін жазады. Бейне авторы материалды қайта қарап, қатесін мойындайды және ескерту үшін алғыс білдіреді. Бұл жағдай оқырманның пассивті қабылдаушы емес, мәтін туралы көпшіліктің түсінігін түзетуге қатысатын белсенді субъект екенін көрсетеді.

Кесте 1. Зерттелген 41 мәтіндік бірліктің бастапқы бағалау бағыты

Бағалау бағыты	n	%	Өкілдік мысалдар
Оң	18	43,9	«Оқыдым, керемет кітап» (I-20); «Күшті кітап екен» (I-31)
Теріс/қиын	9	22,0	«Мен үшін ауыр кітап болды» (I-07); «дым түсінбедім» (Y-12)
Аралас-өзгермелі	3	7,3	«Қайта-қайта оқып түсініп кеттім» (I-08); кітапқа қайта оралу (I-36)
Контекстік/оқу ниеті	11	26,8	Автор беделі, мәдени код, оқу жоспары, кітапқа қолжетімділік
Барлығы	41	100	Instagram – 35; YouTube – 6

Жалпы нәтиже төрт тұжырымға әкелді. Біріншіден, оң баға басым болғанымен, қабылдаудың төрттен біріне жуығы қиындық пен теріс бағаны көрсетеді. Екіншіден, қиын және оң қабылдау бір тәжірибенің өзінде ауысуы мүмкін. Үшіншіден, аудармаға қатысты сын оқырманның өз дайындығы туралы күмәнмен қатар айтылады; сондықтан оны түпкілікті лингвистикалық қорытынды ретінде беруге болмайды. Төртіншіден, цифрлық талқылау жеке оқуды қауымдық мағына жасауға айналдырады.

Талқылау

Оқырман қабылдауын рецепция теориясының логикасымен түсіндіру маңызды, өйткені әлеуметтік желідегі пікірлердің екіге жарылуы жай ғана талғам айырмасы емес, мәтін мен оқырман арасындағы күрделі қатынастың көрінісі. Рецептивтік эстетика тұрғысынан көркем шығарма әрбір мәдени ортада оқырманның күту көкжиегіне сәйкес қайта оқылады, қайта түсіндіріледі және кей жағдайда қайшылықты әсер тудырады [2]. Қазақ оқырманы үшін «Менің атым Қырмызы» романы дәл осындай сынақ мәтін ретінде көрінеді: бір топ оқырман оны күрделі құрылымы мен мәдени кодтарына бола қабылдай алмай, оқу процесін тоқтатса, екінші топ осы күрделілікті эстетикалық жаңалық, интеллектуал ләззат ретінде бағалайды. Демек, рецепцияның қарама-қарсы бағалануы романдағы поэтикалық стратегияның күрделілігімен және оқырман тәжірибесінің әркелкілігімен тікелей байланысты.

Бірінші түсіндіру желісі қиын қабылдаудың себептеріне тіреледі. Оқырман пікірлерінде кездесетін түсінбедім, ауыр, жүрмей қойды деген реакциялар романдағы көпдауыстылық пен баяндаушы ауысуының оқырманға түсіретін когнитивтік салмағын көрсетеді. Бұл романда бір ғана тұрақты баяндаушы жоқ, әр тарау немесе эпизод әртүрлі баяндаушылар атынан берілуі мүмкін, соның салдарынан оқырман оқиға желісін ғана қадағалап қоймай, кім сөйлеп тұр, не үшін сөйлеп тұр деген сұраққа да жауап іздейді. Мұндай құрылым W. Izer сипаттаған мәтіндегі бос орындарды көбейтеді: мәтін оқырманды автоматты түрде толықтыруға, байланыстыруға, мағына құрастыруға мәжбүрлейді [3]. Егер оқырманның оқу стратегиясы әдетте сызықтық сюжетке, бір баяндаушыға, айқын моральдық қорытындыға сүйенсе, онда бұл роман оның күту көкжиегімен сәйкес келмей, түсінбестік тудырады. Яғни қиындық романдағы көркемдік кемшілік емес, мәтіннің оқырманнан белсенді әрекет талап ететін поэтикасы болуы мүмкін.

Екінші себеп мәдени-тарихи кодтың күрделілігі. Роман Осман дәуіріндегі өнер кеңістігіне, миниатюра дәстүріне, шеберлік этикасына, бейне мен сөздің тартысына құрылған. Мұндай дүниетанымдық фонда оқырманға таныс емес ұғымдар, тарихи ишаралар, эстетикалық қағидалар көп болған сайын интерпретация баяулайды. Шығыс пен Батыс оппозициясы романда жай ғана тақырып емес, бүкіл мәтіннің терең құрылымын ұйымдастыратын принцип ретінде қатысады, сондықтан оны танып оқу үшін оқырман белгілі бір мәдени дайындықпен келуі қажет [4]. Осман тақырыбының Памук прозасында берілуі тарихи фактіні жай айту емес, өткеннің қазіргі санада қайта құрылуы ретінде көрінеді [5]. Бұл қабат оқырманға бір жағынан ерекше қызық болуы мүмкін, екінші жағынан тарихи-көркем әлемге бірден еніп кетуді қиындатады. Нәтижеде бір оқырман бұл қабатты романның басты құндылығы деп таныса, екіншісі оны түсінуге кедергі деп бағалауы ықтимал.

Үшінші себеп аударма мәселесі. Қазақ оқырманы О. Памукті көбіне аударма арқылы оқиды, ал аударма қабылдаудың фильтрі ретінде жұмыс істейді. Егер аударма мәтіннің ырғағын, стильдік нәзіктігін, мәдени ишараларын дәл жеткізе алмаса, күрделі роман оқырман үшін одан әрі ауырлайды. Бұл жерде мәселе тек тілдік дәлдікте емес, паротекстік сүйемелдеуде де болуы мүмкін: түсіндірме, тарихи-мәдени анықтама, терминологиялық бірізділік секілді факторлар күрделі романды қабылдауды жеңілдетеді немесе қиындатады. Сондықтан аудармаға қатысты шағымдар рецепцияның тікелей бөлігі ретінде қарастырылуға тиіс, өйткені оқырманның мәтінге жету жолы аударма арқылы өтеді. Мұндай жағдай тәуелсіздік жылдарындағы оқылым тенденцияларымен де байланысты: әлем әдебиеті көп оқылған сайын оқырманның аудармаға талабы өседі, сапа төмен сезілсе, реакция да күшейеді.

Енді екінші полюс, яғни таңданыс пен жоғары бағалаудың себептерін талқылайық. Бұл жерде негізгі фактор романдағы күрделіліктің кей оқырман үшін эстетикалық ресурсқа айналуы. Көпдауыстылық пен құрылымдық ойын оқырманды оқиғаға пассивті куәгер етпей, мәтіннің тең

авторына жақындатады, өйткені ол әр дауыстың позициясын салыстырады, қайшылықтарды байқайды, мағынаны өзі жинақтайды. Мұндай оқу тәжірибесі эстетикалық қанағат береді, себебі оқырман мәтінді жеңіп шыққандай сезінеді және күрделі құрылымның артындағы идеялық тереңдікті таниды. Романда сөз бен бейненің байланысы, шығыс миниатюрасының эстетикасы, көркем көру мен көркем баяндаудың арақатынасы ерекше поэтикалық кеңістік жасайды, бұл кеңістікті қабылдаған оқырман оны жай тарихи роман емес, өнер туралы философиялық мәтін ретінде бағалайды [6]. Осы тұрғыдан алғанда таңданыс реакциясы романдағы экфрасистік қиялдың, көркем бейнелеудің, стильдік жаңалықтың нәтижесі ретінде түсіндіріледі.

Космополиттік ойлау және мәдениаралық тербеліс те позитив қабылдауды күшейтетін фактор. О. Памук романы ұлттық мәдени кодқа сүйенгенімен, ол өзін жабық жүйе ретінде ұсынбайды, керісінше әлемдік әдеби кеңістіктегі үлкен сұрақтарға жауап іздейді: өнердің еркіндігі, дәстүр мен жаңару арасындағы шиеленіс, авторлық және еліктеу мәселесі, тұлғалық жауапкершілік. Мұндай мазмұн оқырманды тек ұлттық деңгейде емес, жаһандық өлшемде ойлануға жетелейді [7]. Сондықтан бір бөлік оқырман романдан мәдени жаңалық табады, өз көзқарасын кеңейтеді, нәтижесінде эмоциялық әсер жоғарылайды. Романдағы әлемдік деңгейде оқылатын тақырыптар мен эстетикалық тәсілдердің үйлесуі оны шекарадан асатын мәтінге айналдырады, ал бұл қасиет кей оқырманды ерекше қызықтырады [8]. Демек, таңданыс рецепциясы тек сюжетке емес, мәтіннің әлемдік әдеби статусы мен күрделі идеялық қабатына бағытталған.

Цифрлық ортадағы пікірлердің тағы бір ерекшелігі интерпретацияның ұжымдық сипатын көрсетеді. Оқырман қауымы өз ішінде мәтінге қатысты түсіндірмені қалыптастырады, бір-бірін түзетеді, толықтырады, яғни Fish айтқан интерпретациялық қауым логикасы іске қосылады [7]. YouTube не Instagram сияқты платформаларда талқылау тек эмоциялық бағалау емес, кейіпкерлерді нақтылау, сюжет бөлшектерін түзету, оқудың дұрыс тәсілін ұсыну түрінде де көрінеді. Бұл құбылыс рецепцияны әдеби коммуникация ретінде сипаттайды: мәтіннің қоғамдық өмірі пікір арқылы жалғасады, ал мағына бір адамның ішінде емес, қауым ішіндегі диалогта орнығады. Мұнда әлеуметтік желідегі оқу қауымдастықтары мен ұсыныс логикасы да рөл ойнайды, өйткені белгілі бір шығарма трендке айналса, оны оқу тәжірибесі бір мезгілде көп адамда басталып, пікір алмасу күшейеді [9], [10]. Bookstagram кеңістігіндегі әдеби ықпал да оқырманның романға алдын ала қатынасын қалыптастыруы мүмкін, яғни мәтінді оқымай тұрып-ақ оның беделі мен күтімі жасалады [11]. Бұл жағдай Jauss сипаттаған күту көзқарасының цифрлық нұсқасы ретінде көрінеді: оқырман романға әлеуметтік орта қалыптастырған күтіммен келеді, ал сол күтім ақталса таңданыс, ақталмаса түсінбеу күшейеді [2].

Осы талқылаудың нәтижесінде негізгі қорытынды мынандай: қазақ оқырманының «Менің атым Қымызы» романына қатысты рецепциясы тәуелсіздік кезеңінде күшейген мәдени ашықтықтың, аударма

арқылы әлем әдебиетін оқу тәжірибесінің және цифрлық талқылаудың тоғысында қалыптасқан көпқабатты құбылыс. Қиын қабылдау романдағы көпдауыстылық пен мәдени кодтардың ауырлығынан, сондай-ақ аударманың ықтимал шектеулерінен туындаса, таңданыс қабылдау дәл осы күрделіліктің эстетикалық әлеуетін танып, романды өнер мен мәдениет туралы интеллектуал мәтін ретінде оқи алатын тәжірибемен байланысты. Сондықтан пікірлердің екіге жарылуы бір мәтіннің әлсіздігі емес, әртүрлі оқырман көкжиегінің бір романмен бетпе-бет келгендегі табиғи көрінісі.

Қорытынды

Бұл зерттеу Орхан Памуктың Менің атым Қырмызы романының қазақ тілді оқырман кеңістігіндегі рецепциясын цифрлық пікірлер негізінде сипаттауға бағытталды. Әлеуметтік желі мен пікір алаңдарындағы деректер романның қабылдануы бірімді емес екенін, керісінше қарама-қарсы бағаланатынын көрсетті: бір топ оқырман мәтінді ауыр, түсінуге қиын, оқуды тоқтатуға мәжбүр ететін шығарма ретінде бағаласа, екінші топ романды ерекше стиль, күшті көркемдік әсер, интеллектуал ләззат сыйлайтын туынды ретінде қабылдайды. Осы екі бағыттың қатар өмір сүруі рецепция теориясының негізгі тұжырымын нақтылайды: көркем мәтін мағынасы оқырманның күту көкжиегі, мәдени тәжірибесі мен оқу стратегиясына сәйкес әртүрлі іске қосылады.

Зерттеу нәтижелері қиын қабылдаудың бірнеше басты факторын айқындады. Ең алдымен, романдағы көпдауыстылық пен баяндаушының ауысуы, мәтін ішіндегі мәдени-тарихи кодтардың қабаттылығы оқырманнан белсенді интерпретациялық еңбек талап етеді, ал бұл талап әр оқырманның дайындық деңгейіне қарай әрқалай қабылданады. Сонымен қатар аударма факторы қабылдаудың маңызды бөлігі ретінде көрінді: оқырман пікірлерінде түсінбеудің себебі кейде аударма сапасымен, мәтіннің тілдік күрделілігімен байланыстырылып, бұл Памук шығармасының қазақ кеңістігінде ең алдымен аударма арқылы өмір сүретінін және аударманың рецепцияны бағыттауы делдал екенін дәлелдейді. Демек, романды қабылдау тек мәтіннің көркем құрылымына ғана емес, оқырман мәтінге қандай тілдік арна арқылы жететініне де тәуелді.

Оң рецепцияның негізінде де нақты мотивтер айқындалды. Оқырманның бір бөлігі дәл сол күрделі құрылымды эстетикалық ресурс ретінде қабылдап, көпдауыстылық пен мәдени кодтардың мәтіндік ойынын шығарманың басты құндылығы деп таниды. Романның өнер дискурсы, миниатюра әлемі, дәстүр мен жаңару қалыптасуы оқырманға жаңа мәдени көкжиек ұсынады, сол себепті мәтін көп оқырман үшін әлем әдебиетінің жоғары үлгісі ретінде қабылданады. Бұған қоса цифрлық кеңістіктегі талқылаулар интерпретацияның ұжымдық сипатын күшейтіп, оқырмандардың бір-бірін түзетуі, толықтыруы арқылы мәтін мағынасының қауым ішінде орнығатынын көрсетті. Бұл құбылыс тәуелсіздік кезеңіндегі қазақ-түрік әдеби байланысының жаңа қыры ретінде оқырмандық коммуникацияның артып отырғанын аңғартады.

Қорытындылай келгенде, «Менің атым Қырмызы» романының қазақ оқырманы тарапынан қабылдануы тәуелсіздік жылдарындағы мәдени ашықтық, әлем әдебиетін аударма арқылы оқу тәжірибесі және цифрлық оқырман қауымының белсенділігі тоғысқан ортада қалыптасқан күрделі процесс екені анықталды. Бұл зерттеу қазақ-түрік әдеби байланысын тек мәтіннің аударылуы мен таралуы деңгейінде емес, оқырман санасында мағынаға айналу, интерпретация кеңістігінде өмір сүру деңгейінде қарастыруға мүмкіндік береді. Болашақта осы бағытты тереңдету үшін Орхан Памук романдарының қазақша аударма тәжірибесін арнайы салыстырмалы талдауға алу, кәсіби сын мен оқырман дискурсын қатар зерттеу, сондай-ақ басқа түрік авторларының шығармаларымен рецепциялық салыстыру жүргізу өзекті болмақ.

ӘДЕБИЕТ

[1] Токшылыкова Г. Б., Каримова Г. С., Казтаева А. Қ. Әлем әдебиеті мұраларының аударылу жайы // «Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы» журналы. Филология ғылымдары сериясы. – 2024. – Т. 74. – № 3. – Б. 404-416. <https://doi.org/10.48371/PHILS.2024.3.74.024>

[2] Jauss H. R. Toward an Aesthetic of Reception. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 1982. – 232 p. <https://archive.org/details/towardaesthetico0000hans>

[3] Iser W. The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1978. – 252 p. <https://archive.org/details/actofreadingtheo0000iser>

[4] Parpală E., Afana R. Orhan Pamuk and the East-West Dichotomy // *Interlitteraria*. – 2013. – Т. 18. – №. 1. – С. 42-55. 10.12697/IL.2013.18.1.03

[5] Gökner E. Orhan Pamuk and the "Ottoman" theme // *World Literature Today*. – 2006. – Т. 80. – №. 6. – Pp. 34-38. DOI:10.2307/40159242

[6] Kırca M. (Western) word/(Eastern) image in My Name is Red: An imagological reading of Orhan Pamuk's ekphrastic reimagination // *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. – 2022. – Т. 12. – №. 1. – Pp. 33-42. DOI:10.48146/odusobiad.1039162

[7] Fisk G. Orhan Pamuk and the good of world literature. – Columbia University Press, 2018. – 296p.

[8] Pokharel B. P. Transcending Borders in Orhan Pamuk's My Name Is Red // *SCHOLARS: Journal of Arts & Humanities*. – 2024. – Т. 6. – №. 2. – Pp. 120-129. DOI:10.3126/sjah.v6i2.6874

[9] Whitley A. N. It Ends with Us: How Social Media Algorithms Shape Recommendations in Online Reading Communities: дис. – Old Dominion University, 2025. https://digitalcommons.odu.edu/communication_etds/31– 99 p.

[10] Khatry T. Impact of social media book communities on reading choices and preferences. – 2025. – Pp. 384-390. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.17824371>

[11] Pereira I. T. S. Bookstagrammers as literary influencers: their credibility and its impact on consumers' purchase intentions. – 2025. – 92p.

REFERENCES

- [1] Tokshylykova G. B., Karimova G. S., Kaztaeva A. Q. Alem adebiyeti muralarynyn audarylyuy zhaiy [The Translation of World Literary Heritage in Kazakhstan] // Abilai han atyndagy QazHK zhane ATU Habarshysy. Filologiya gylymdary seriyasy. – 2024. – T. 74. – № 3. DOI: 10.48371/PHILS.2024.3.74.024 [in Kaz]
- [2] Jauss H. R. Toward an Aesthetic of Reception. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 1982. – 232 p.
- [3] Izer W. The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1978. – 252 p.
- [4] Parpală E., Afana R. Orhan Pamuk and the East-West Dichotomy // Interlitteraria. – 2013. – T. 18. – №. 1. – Pp. 42-55.
- [5] Gökner E. Orhan Pamuk and the” Ottoman” theme //World Literature Today. – 2006. – T. 80. – №. 6. – Pp. 34-38.
- [6] Kırca M. (Western) word/(Eastern) image in My Name is Red: An imagological reading of Orhan Pamuk’s ekphrastic reimagination //Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi. – 2022. – T. 12. – №. 1. – Pp. 33-42.
- [7] Fisk G. Orhan Pamuk and the good of world literature. – Columbia University Press, 2018. – 296p.
- [8] Pokharel B. P. Transcending Borders in Orhan Pamuk’s My Name Is Red //SCHOLARS: Journal of Arts & Humanities. – 2024. – T. 6. – №. 2. – Pp. 120-129.
- [9] Whitley A. N. It Ends with Us: How Social Media Algorithms Shape Recommendations in Online Reading Communities: дис. – Old Dominion University, 2025. – 99 p.
- [10] Khatry T. Impact of social media book communities on reading choices and preferences. – 2025.
- [11]Pereira I. T. S. Bookstagrammers as literary influencers: their credibility and its impact on consumers’ purchase intentions. – 2025. – 92p.

ОРХАН ПАМУК И КАЗАХСКИЙ ЧИТАТЕЛЬ: РЕЦЕПЦИЯ РОМАНА «МЕНЯ ЗОВУТ КРАСНЫЙ»

* Жумабеккызы А.¹, Далелбеккызы А.², Адилбекова Ж. Б.³

^{*1,3}Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилёва
Астана, Казахстан

²Казахский национальный университет спорта, Астана, Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается восприятие романа Орхана Памука «Меня зовут Красный» в казахоязычном читательском пространстве периода независимости в рамках теории рецепции. Актуальность исследования обусловлена расширением практики чтения мировой литературы в переводе в Казахстане, усилением интереса к турецкой литературе и превращением социальных сетей в активную площадку обмена мнениями внутри читательских сообществ. Полифоническая сложная

нарративная организация романа, культурно-исторические коды османской эпохи, эстетика миниатюры и мировоззренческий конфликт Востока и Запада рассматриваются как факторы, влияющие на множественность актуализации смыслов текста для читателя. Цель исследования – определить, как казахоязычный читатель воспринимает роман, какие эмоционально-эстетические реакции преобладают и от каких факторов зависят понимание и оценивание. Основная идея исследования заключается в том, что смысл художественного текста формируется в соответствии с горизонтом ожиданий читателя, его культурным опытом и стратегией чтения; данное положение проверяется на материале конкретных читательских отзывов. В качестве ключевых направлений выделяются поляризация восприятия романа, феномен «трудного текста» и влияние переводческого фактора на рецепцию. Эмпирическую базу составили казахоязычные читательские отзывы, опубликованные в социальных сетях и на дискуссионных площадках. В исследовании применены методы контент-анализа, тематического и семантического анализа; читательские оценки и аргументационные стратегии были сгруппированы по смысловым категориям. Анализ показал выраженную поляризацию восприятия романа. Рецепция романа в казахоязычной среде неоднородна, однако именно эта множественность свидетельствует об усложнении отношений казахского читателя с мировой литературой в период независимости и о дифференциации читательских вкусов. Привлекая читательские отзывы к научному анализу, работа позволяет осмыслить казахско-турецкие литературные связи не только на межтекстовом или переводоведческом уровне, но и в пространстве читательского опыта и социальной коммуникации. В научном плане исследование дополняет направление изучения читательской рецепции в Казахстане конкретным эмпирическим материалом и демонстрирует аналитический потенциал социальных сетей для литературоведческих исследований. В практическом плане результаты могут быть использованы для оценки качества перевода, развития профессионального критического дискурса, а также для совершенствования стратегий преподавания мировой литературы и работы с читательскими сообществами в перспективе предлагается комплексно рассматривать влияние качества перевода.

Ключевые слова: рецепция романа, читательская интерпретация, казахоязычные отзывы, период независимости, турецкая проза, качество перевода, нарративная полифония, читательский дискурс в социальных сетях

ORHAN PAMUK AND THE KAZAKH READER: THE RECEPTION OF THE NOVEL *MY NAME IS RED*

* Zhumabekkyzy A.¹, Dalelbekkyzy A.², Adilbekova Zh.B.³

*^{1,3} L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

² Kazakh National University of Sport, Astana, Kazakhstan

Abstract. This article examines the reception of Orhan Pamuk's novel *My Name Is Red* in the Kazakh-language reading space during the period of independence within the framework of reception theory. The relevance of the study

is determined by the expansion of translated world literature reading practices in Kazakhstan, the growing interest in Turkish literature, and the emergence of reader communities on social media platforms. The novel is distinguished by its complex polyphonic narrative structure, artistic reinterpretation of the cultural and historical codes of the Ottoman era, the aesthetics of miniature art, and the confrontation between Eastern and Western worldviews. Consequently, the meaning of the text is activated differently depending on the reader's horizon of expectations, cultural background, and reading strategies.

The aim of the study is to identify how Kazakh readers perceive the novel, which emotional and aesthetic responses dominate, and which factors influence comprehension and evaluation. The research material consists of Kazakh-language reader reviews published on social networks and online discussion platforms. The study employs content analysis, thematic analysis, and semantic analysis. The findings reveal a polarized reception of the novel: one group of readers perceives the text as difficult, complex, and challenging to understand, often leading to interrupted reading, while another group views it as a stylistically distinctive work that provides strong aesthetic and intellectual engagement. The main reasons for difficulties in perception include narrative polyphony, structural complexity, multilayered cultural and historical context, and dissatisfaction with the quality of translation. Positive reception is associated with appreciation of the novel's aesthetic innovation, artistic discourse, atmospheric depth, and narrative richness, as well as a tendency toward rereading and deeper interpretation. The conclusion argues that the reception of *My Name Is Red* among Kazakh readers serves as an important indicator of the development of Kazakh–Turkish literary relations at the reader-response level and highlights the need for further research integrating translation studies and professional literary criticism.

Keywords: novel reception, reader interpretation, Kazakh-language reviews, independence period, Turkish prose, translation quality, narrative polyphony, social media reading discourse

Мақала түсті / Статья поступила / Received: 13.04.2026.

Жариялауға қабылданды / Принята к публикации / Accepted: 25.09.2026.

Авторлар туралы мәлімет:

Жұмабекқызы Айгүл – «Әдебиеттану» мамандығы бойынша докторант, филология факультеті, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан, e-mail: sarieva_azh@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0009-8495-4744>

Дәлелбекқызы Ақмарал – PhD, ассоциированный профессор, Қазақ ұлттық спорт университеті, Астана, Қазақстан, e-mail: dalelbek84@mail.ru, <https://0009-0000-4822-4837>

Әділбекова Жанар Болатовна – «Әдебиеттану» мамандығы бойынша докторант, филология факультеті, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан, e-mail: zhanara-snowy@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0001-0109-7743>

Информация об авторах:

Жумабекқызы Айгуль – докторант по специальности «Литературоведение», факультет филологии, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилёва, Астана, Казахстан. e-mail: sarieva_azh@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0009-8495-4744>

Дәлелбекқызы Акмарал – PhD, ассоциированный профессор, Казахский национальный университет спорта, Астана, Казахстан. e-mail: dalelbek84@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0000-4822-4837>

Адилбекова Жанар Болатовна – докторант по специальности «Литературоведение», факультет филологии, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилёва, Астана, Казахстан, e-mail: zhanara-snowy@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0001-0109-7743>

Information about the authors:

Zhumabekkyzy Aigul – PhD doctoral student in Literary Studies, Faculty of Philology, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan. e-mail: sarieva_azh@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0009-8495-4744>

Dalelbekkyzy Akmaral – PhD, Associate Professor, Kazakh National University of Sport, Astana, Kazakhstan. e-mail: dalelbek84@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0000-4822-4837>

Adilbekova Zhanar Bolatovna – PhD doctoral student in Literary Studies, Faculty of Philology, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan. e-mail: zhanara-snowy@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0001-0109-7743>